

Henning Mankell

Italiaanse schoenen

Uit het Zweeds vertaald
door Clementine Luijten

DE GEUS

Achtste druk

Oorspronkelijke titel *Italienska skor*, verschenen bij Leopard Förlag
Oorspronkelijke tekst © Henning Mankell, 2006
*Published by agreement with Leopard Förläg, Stockholm
and Leonhardt & Høier Literary Agency A/S, Copenhagen*
Nederlandse vertaling © Clementine Luijten en De Geus bv, Breda 2008
Deze editie © De Geus bv, Breda 2011
Omslagontwerp Mijke Wondergem
Omslagillustratie © Image Source/Corbis
ISBN 978 90 445 1601 2
NUR 302

Niets uit deze uitgave mag veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus bv, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.
Internet: www.degeus.nl

I

Ik voel me altijd eenzamer als het koud is.

De kou buiten het raam herinnert me aan de kilte van mijn eigen lichaam. Ik word van twee kanten aangevallen. Maar ik blijf terugvechten, zowel tegen de kilte als tegen de eenzaamheid. Daarom hak ik iedere ochtend een wak in het ijs. Als er iemand met een verrekijker op de bevroren zeestraat zou staan en zou zien wat ik aan het doen was, zou hij denken dat ik gek was en bezig mijn eigen dood voor te bereiden. Een naakte man in de ijzige kou, met een bijl in zijn hand bezig een wak open te hakken?

Misschien hoop ik wel dat daar op een dag iemand zal staan, een zwarte schaduw tegen al het witte, die mij ziet en zich afvraagt of hij nog kan ingrijpen voordat het te laat is. Maar het is niet nodig mij te redden, want ik ben niet van plan zelfmoord te plegen.

Eerder in mijn leven, samenhangend met de grote catastrofe, gebeurde het wel dat de wanhoop en woede zo heftig werden dat ik overwoog er een einde aan te maken. Maar ik heb het nooit geprobeerd. Lafheid is mijn trouwe metgezel. Zowel toen als nu dacht ik dat het er in het leven om ging niet los te laten. Het leven is een breekbare tak boven een afgrond. Daar blijf ik hangen zolang ik kan. Vervolgens val ik naar beneden, ik net zo goed als alle anderen, en ik weet niet wat me te wachten staat. Is er iemand daarbeneden die me opvangt? Of is het slechts de koude, compacte duisternis die mij tegemoet raast?

Er ligt ijs.

De winter is streng dit jaar, het begin van het nieuwe millennium. Vanmorgen toen ik wakker werd in het decemberduister, meende ik te horen hoe het ijs zong. Ik weet niet hoe ik aan het idee kom dat ijs kan zingen. Misschien had mijn grootvader, die hier op de scheren geboren is, dat tegen me gezegd toen ik klein was.

Ik werd in het donker wakker van een geluid. Het was niet de kat of de hond. Ik heb twee huisdieren die dieper slapen dan ik. Mijn kat is oud en stijf, en mijn hond is stokdoof aan zijn rechteroor en heeft links een sterk verminderd gehoor. Ik kan hem voorbijsluipen zonder dat hij het merkt.

Maar dat geluid?

Ik probeerde me te oriënteren in het donker. Het duurde even voordat ik besepte dat het het ijs moest zijn dat werkte, hoewel het hier in de baai wel decimeters dik ligt. Vorige week, op een dag dat ik onrustiger was dan anders, ben ik in de richting gelopen van de plek waar het ijs de open zee ontmoet. Het lag tot meer dan een kilometer voorbij de buitenarchipel. Het ijs hier in de baai zou zich dus niet moeten kunnen bewegen. Maar het rees en daalde, het kraakte en het zong.

Ik luisterde naar het geluid en bedacht ineens dat mijn leven zeer snel was gegaan. Nu zit ik hier. Een man van zesenzestig, economisch onafhankelijk, die een herinnering meedraagt die hem voortdurend kwelt. Ik ben opgegroeid in een armoede die je je vandaag de dag onmogelijk kunt voorstellen in dit land. Mijn vader was een dikke ober die gekoeioneerd werd en mijn moeder probeerde voortdurend de eindjes aan elkaar te knopen. Uit die poel van armoede ben ik omhooggeklauterd. 's Zomers speelde ik hier als kind en ik had geen idee van de immer krimpende tijd. Mijn grootvader

en grootmoeder waren destijds arbeidzame mensen, nog niet verouderd tot onbeweeglijkheid en afwachten. Hij rook naar vis en zij miste al haar tanden. Al was ze altijd even aardig, toch was het iets angstaanjagends haar glimlach zich te zien openen als een zwart gat.

Kortgeleden bevond ik me nog in de eerste akte. Nu is de epiloog al aangevangen.

Buiten zong het ijs en ik vroeg me af of ik bezig was een hartaanval te krijgen. Ik stond op om mijn bloeddruk te meten. Er was niets mis met me, mijn bloeddruk was 155/90, mijn pols normaal, 64 slagen. Ik ging na of ik ergens pijn had. Ik had wat last van mijn linkerbeen. Dat heb ik meestal en het is niets om me zorgen over te maken. Maar het ijs stemde me somber. Het was een merkwaardig koor van onduidelijke stemmen.

Ik ging in de keuken zitten wachten op de dageraad. Het kraakte in de houten stammen. Het was de kou die het hout deed krimpen, of een muis die zich in een van zijn geheime gangen bewoog.

De thermometer buiten het raam wees 19 graden onder nul.

Vandaag zal ik doen wat ik op alle winterdagen doe. Ik trek mijn badjas aan, steek mijn voeten in een paar afgeknipte laarzen, pak de bijl en loop naar de steiger. Het wak openhakken gaat snel, want het ijs is er niet dik. Dan kleed ik me uit en laat me in het modderige water zakken. Het doet pijn, maar het is alsof de kou in een intense warmte verandert zodra ik mezelf weer op het ijs heb gehesen.

Ik daal neer in mijn zwarte gat om te voelen dat ik nog leef. Na afloop is het alsof de eenzaamheid langzaam wegebt. Op een dag zal ik misschien sterven van de schok als ik in het wak stap. Aangezien ik de bodem raak, zal ik niet onder het

ijsoppervlak verdwijnen. Ik zal blijven staan in het gat, dat snel dichtvriest. Daar zal Jansson, die hier op de eilanden de post rondbrengt, me vinden.

Nooit, van z'n levensdagen niet, zal hij begrijpen wat er is gebeurd.

Maar dat kan me niet schelen. Ik heb mijn huis ingericht als een onneembare vesting op dit eiland dat ik heb geërfd. Als ik de heuvel achter het huis op loop, kan ik rechtstreeks de zee zien. Er liggen enkel wat eilandjes en bultrotsen, die een glimp van hun zwarte, gladde rug boven het wateroppervlak of het ijsdek laten zien. Kijk ik de andere kant uit, dan verdicht de binnenarchipel zich. Maar nergens zie ik een ander huis dan het mijne.

Natuurlijk had ik het me anders voorgesteld.

Dit huis was bedoeld als zomerverblijf. Niet als een laatste schans die ik moet verdedigen. Iedere ochtend als ik het wak heb opengehakt of over de rotsen het zomerwarme water in klauter, verbaas ik me weer over wat er in feite met mijn leven is gebeurd.

Ik ken de feiten. Ik heb een fout gemaakt. En ik weigerde de consequentie te aanvaarden. Als ik had geweten wat ik nu weet, wat zou ik dan hebben gedaan? Ik moet het antwoord schuldig blijven. Het enige wat ik zeker weet, is dat ik niet als een gevangene op dit afgelegen eiland in de scherenkust had hoeven te zitten.

Ik zou mijn leven volgens het vooropgezette plan hebben geleefd.

Al heel jong besloot ik dokter te worden. Dat was op de dag dat ik vijftien werd en mijn vader me tot mijn grote verbazing meenam naar een restaurant. Hij was zelf ober, en in een

koppige poging zijn waardigheid te behouden werkte hij alleen overdag, nooit 's avonds. Kreeg hij opdracht een avonddienst te draaien, dan nam hij ontslag. Ik herinner me nog de bezorgde tranen van mijn moeder als hij weer eens thuiskwam met de mededeling dat hij had opgezegd. En nu zou hij me plotseling meenemen naar een restaurant. Ik hoorde mijn vader en moeder erover ruziën. Het eindigde ermee dat mijn moeder zich in de slaapkamer opsloot. Dat deed ze altijd als iets haar niet zinde. Gedurende bepaalde, uiterst moeilijke perioden bracht ze bijna al haar tijd daar door. Het rook er altijd naar lavendel en tranen. Zelf sliep ik op de keukenbank en diep zuchtend legde mijn vader een matras op de grond.

Ik heb in mijn leven veel huilende mensen tegenover me gehad. Tijdens mijn jaren als arts ontmoette ik mensen die zouden sterven en mensen die beseften dat iemand die hun na stond, getroffen was door een ongeneeslijke ziekte. Maar nooit verspreidden hun tranen een geur die deed denken aan mijn moeder. Mijn vader vertelde me onderweg naar het restaurant dat ze overgevoelig was. Ik vraag me nog steeds af wat ik als antwoord heb gegeven. Wat kon ik zeggen? Mijn eerste herinnering was dat ik mijn moeder urenlang hoorde huilen over geld dat er niet was, over de armoede die alles in ons leven verteerde. Mijn vader leek haar huilen niet te horen. Was ze in een goed humeur als ze hem verwelkomde als hij thuiskwam, dan was alles goed. Lag ze op bed in haar lavendelgeur, dan was het ook goed. Mijn vader bracht zijn avonden altijd door met het ordenen en opstellen van zijn grote verzameling tinnen soldaatjes volgens reconstructies van historische veldslagen. Voordat ik ging slapen, kwam hij soms op de rand van mijn bed zitten om over mijn haar te strijken en te betreuren dat mijn moeder zo gevoelig was dat

het helaas niet mogelijk was mij een broertje of zusje te geven.

Ik groeide op in een niemandsland, tussen tranen en tinnen soldaten. En met een vader die erop bleef hameren dat de overeenkomst tussen een ober en een operazanger was dat ze allebei fatsoenlijke schoenen nodig hadden om hun werk te kunnen doen.

Wat hij had besloten, gebeurde. We gingen uit eten. Er kwam een ober om onze bestelling op te nemen. Mijn vader stelde een serie ter zake kundige vragen over de kalfssteak die hij uiteindelijk bestelde. Zelf koos ik voor Oostzeeharing. Door de zomers op het eiland was ik vis lekker gaan vinden. De ober verwijderde zich.

Voor het eerst mocht ik een glas wijn drinken. Ik werd meteen dronken. Na het eten nam mijn vader me glimlachend op en vroeg wat ik met mijn leven dacht te gaan doen.

Ik wist het niet. Hij had kromgelegd om me naar de middelbare school te kunnen sturen. Dat vreselijke instituut vol uitgebluste docenten en naar natte wol ruikende gangen had me geen ruimte gelaten om over mijn toekomst na te denken. Het ging erom de volgende dag te halen, niet door de mand te vallen als je je huiswerk niet had gemaakt, en te voorkomen dat je een aantekening kreeg. Morgen was altijd heel dichtbij, het was onmogelijk je een horizon voor te stellen die voorbij het einde van de dag lag. Ik kan me niet herinneren dat ik met mijn klasgenoten ooit over de toekomst sprak.

‘Je bent nu vijftien’, zei mijn vader. ‘Het wordt tijd dat je gaat nadenken over de toekomst. Wil je de horeca in? Misschien kun je na je examen als afwasser naar Amerika zien te komen. Het is goed een beetje rond te kijken. Vergeet alleen

niet dat je goede schoenen nodig hebt.'

'Ik wil geen ober worden.'

Ik antwoordde zeer resoluut. Ik kon niet uitmaken of mijn vader teleurgesteld of opgelucht was. Hij nipte van de wijn, streek met zijn wijsvinger over zijn neus en vroeg toen of ik echt geen plannen voor de toekomst had.

'Nee.'

'Je moet toch iets van plan zijn. Welke vakken vind je het leukst?'

'Muziek.'

'Kun je zingen? Dat is nieuw.'

'Ik kan niet zingen.'

'Heb je geleerd een instrument te bespelen zonder dat ik het weet?'

'Nee.'

'Waarom vind je muziek dan het leukst?'

'Meneer Ramberg laat me met rust.'

'Wat bedoel je daarmee?'

'Hij bemoeit zich alleen met de leerlingen die kunnen zingen. De rest ziet hij niet staan.'

'Je vindt het vak waar je niet aanwezig bent dus het leukst?'

'Scheikunde is ook leuk.'

Mijn vader was zichtbaar verbaasd. Heel even leek hij tussen verre herinneringen aan zijn eigen armzalige schooltijd te zoeken of er zoiets als scheikunde had bestaan. Ik sloeg hem gefascineerd gade. Recht voor mijn ogen vond een metamorfose plaats. Vroeger veranderde er nooit iets aan hem, behalve zijn kleding, zijn schoenen en de kleur van zijn haar, dat steeds grijzer werd. Nu gebeurde er iets onverwachts. Het was alsof hij ineens volslagen hulpeloos was en nu pas zichtbaar werd voor mij. Al had hij nog zo vaak

op de rand van mijn bed gezeten of met mij hier in de baai gezwommen, er was altijd een grote afstand tussen ons geweest. Maar nu, in al zijn radeloosheid, kwam hij me nader. Ik was sterker dan de man die tegenover me zat aan de witgedekte tafel in het restaurant, waar een orkestje muziek speelde waar niemand naar luisterde, sigarettenrook zich met sterke parfums vermengde en de wijn in zijn glas de bodem naderde.

Op dat moment besloot ik wat ik wilde worden. Exact op dat moment ontdekte of schiep ik mijn toekomst. Mijn vader keek me met zijn grijsblauwe ogen aan. Hij leek zich te hebben hersteld van de radeloosheid die hem had overvallen. Maar ik had gezien hoe hulpeloos hij was en dat zou ik nooit vergeten.

‘Je zegt dat je scheikunde leuk vindt? Hoe dat zo?’

‘Omdat ik dokter wil worden. Dan moet je iets van chemische stoffen weten. Ik wil opereren.’

Hij keek naar me met abrupte afkeer.

‘Ga je in mensen staan snijden?’

‘Ja.’

‘Maar om dokter te worden moet je toch gymnasium hebben?’

‘Ik wil doorleren.’

‘Om met je vingers in de ingewanden van mensen te gaan staan peuteren?’

‘Ik wil chirurg worden.’

Op dat moment ontstond het idee wat ik met mijn leven zou gaan doen. Het was nooit eerder in me opgekomen dat ik dokter wilde worden. Ik viel niet flauw als ik bloed zag of een prik kreeg, maar ik had me nooit een leven in ziekenhuisgangen en operatiekamers voorgesteld. Toen we die avond naar huis liepen – mijn vader lichtelijk aangeschoten, ikzelf